

5. lipnja – 50. godišnjica Prve konferencije o zaštiti okoliša 1972. i Svjetski dan zaštite okoliša (od 1974.)

Prvim međunarodnim ugovorima o zaštiti i očuvanju okoliša bile su obuhvaćene međunarodne rijeke i jezera. Nakon Bečkog kongresa 1815. godine zaključen je niz međunarodnih ugovora o podjeli ribolovnih prava na rijekama, nadziranju plovidbe te o uređenju drugih načina upotrebe i iskorištavanja međunarodnih rijeka, a u kojima se zalazi i u pitanja zaštite okoliša. Prvi napori za očuvanje ribljih vrsta u moru počeli su tridesetih godina 19. stoljeća, a prvi pokušaj da se međunarodnim mjerama zaštite kopnene divlje životinje bila je Deklaracija o zaštiti ptica korisnih za poljodjelstvo, koju su 1875. potpisale Austro-Ugarska i Italija.

Međunarodni ugovori zaključeni početkom 20. stoljeća bili su posvećeni poglavito zaštiti međunarodnih rijeka i uređenju ribolova u njima, te zaštiti komercijalno vrijednih vrsta na moru i kopnu.

Vojno korištenje atomske energije te u civilnom sektoru, prouzročili su usvajanje prvih međunarodnih ugovora o nadzoru nuklearnog naoružanja, nadzoru upotrebe nuklearne energije u miroljubive svrhe te o nadzoru odlaganja radioaktivnog otpada. Na razvoj ekološke svijesti utjecali su brojni ekocidi (ekološke katastrofe) koji su imali snažan negativni utjecaj na tlo i vode, kao i na ljudsko zdravlje (trovanje živom ispuštenom u more u Japanu, posljedice upotrebe DDT-a u poljoprivredi, tankerske nezgode s katastrofalnim posljedicama za morski okoliš itd.). Ovi su katastrofalni događaji promijenili poimanje onoga što se smatralo rutinskim rizikom i s velikom se pažnjom, pa i panikom, počelo prepoznavati i druge slične prijetnje. Postalo je jasno da nisu dovoljne samo jednostrane akcije država, propisi na nacionalnoj razini ili ograničenog broja država, već je potrebno hitno, sustavno, plansko i koordinirano djelovanje država na međunarodnoj razini.

Međunarodno pravo zaštite okoliša dio je međunarodnog prava koji se konstantno, široko i sustavno razvija tek u novije vrijeme, a posebno nakon **Prve svjetske konferencija o zaštiti čovjekova okoliša** UN-a, održanoj od 5. do 16. lipnja 1972. u Stockholmu. Na njoj se okupilo više od 1 200 predstavnika iz 113 država te više od 500 promatrača raznih vladinih i nevladinih organizacija zabrinutih zbog stanja prirodnog okoliša. Na Konferenciji, dotad najvećoj u organizaciji UN-a, usvojena je *Deklaracija o zaštiti okoliša* (dvadeset i šest načela za zaštitu, očuvanje i poboljšanje okoliša) te *Akcijski program* koji je sadržavao sto i devet preporuka za konkretne akcije država. Ujedno je naglašena potreba suradnje država u primjeni postojećih međunarodnih ugovora posvećenih zaštiti okoliša. Također je na temelju preporuka ove konferencije krajem 1972. godine osnovana nova međunarodna ustanova pri UN – Program UN-a za okoliš (UNEP – United Nations Environment Program). Načelima i preporukama Stockholmske konferencije (nisu bili obvezni) istaknuta je opća dužnost država da štite okoliš te da ne uzrokuju štetu okolišu drugih država i okolišu koji je izvan granica nacionalne jurisdikcije. Konferencija se smatra prekretnicom u radu UN-a, ali i prekretnicom u pogledu aktivnosti svih čimbenika na zaštiti okoliša, i to zato što je intenzivnije i organiziranije potaknula svijet na ozbiljno razmišljanje o potrebi zaštite okoliša. Konferencija je uspjela, usprkos tome što na njoj nije usvojen niti jedan međunarodni ugovor, stvoriti novu kolektivnu atmosferu suradnje između država i bila je prvi ozbiljni korak u izgradnji međunarodnoga prava okoliša.

Skupština UN-a iste je godine (1972.) ustanovila i **Svjetski dan zaštite okoliša**, koji se od 1974. održava svakog 5. lipnja. Zaštita okoliša sveukupnost je mjera za očuvanje prirodnih dobara, u prvome redu vode, tla i zraka za ljudske potrebe ili interese, prije svega gospodarske i zdravstvene. Razvila se u drugoj polovici 20. stoljeća, kada je porast gospodarske djelatnosti i prometa, povećavanje svjetskog stanovništva, potrošnja sirovina i fosilnih energenata i s time povezano opterećenje okoliša otpadom, počelo ugrožavati gospodarski razvoj i osnovu postojanja suvremene civilizacije. Svjetski dan zaštite okoliša u svijetu se obilježava na razne

načine, skupovima, biciklističkim paradama, akcijama pošumljavanja i čišćenja okoliša, itd., no glavni cilj mu je uvijek isti – stvaranje svijesti o okolišu kod ljudi u cjelini, ali ponajviše pojedinačno jer tek osvještavanjem pojedinaca mogu se očekivati značajni rezultati na kolektivnoj razini.

Druga konferencija UN-a o okolišu i razvoju, nazvana još i **Zemaljski sastanak na vrhu** (Earth Summit), održana je 1992. u Rio de Janeiru, kao odgovor na prigovor većine zemalja u razvoju da je razvijeni Zapad zabrinut samo zbog stanja okoliša, a da zanemaruje potrebe razvoja manje razvijenih zemalja. Kao završni dokument UNCED-a prihvaćena je tzv. *Agenda 21*, popis smjernica za očuvanje okoliša i prirodnih dobara, uz znatnu pozornost posvećenu gospodarskim i društvenim problemima svijeta s kraja 20. stoljeća. Principi iz Rija preporuka su da sve zemlje prilagode smjernice u *Agendi 21* svojim potrebama razvoja, ne zanemarujući pritom lokalne i globalne probleme okoliša. Počela je sazrijevati svijest da je uspješna zaštita okoliša moguća jedino u međudjelovanju ekonomije, sociologije i znanosti o okolišu. Uz *Agendu 21* kao najvažniji dokument, prihvaćeni su i *načelo opreza*, *načelo zajedničke odgovornosti za okoliš* te dvije nove konvencije. *Konvencija o očuvanju biološke raznolikosti* usmjerena je na očuvanje bioloških vrsta, staništa i ekosustava, uz pravednu raspodjelu dobrobiti ostvarene od genetskih resursa, a posljedica je činjenice da gubitak mnogih bioloških vrsta i njihove učestalosti smanjuje čvrstoću i otpornost lokalnih, a time i globalnih ekosustava. Okvirnom *Konvencijom o promjeni klime* nastoji se postići stabilizacija atmosferske koncentracije stakleničkih plinova i time zaustavljanje globalnoga zagrijavanja. *Kyotskim protokolom* (1997.) na Konvenciji o promjeni klime dogovoreno je usklađeno djelovanje svih zemalja radi smanjenja emisije ugljikova dioksida. Obje su Konvencije izraz potrebe da se usklađenim prirodnoznanstvenim, tehničkim, ekonomskim i socijalnim mjerama štiti globalni ekosustav od štetnih posljedica čovjekovih djelatnosti.

UN je *Milenijskom deklaracijom* 1999. pokušao obnoviti svoju privrženost Agendi 21, ali je danas ona izišla iz tokova svjetskih kretanja, a očekivane promjene u strukturi i odnosima u svjetskom gospodarstvu nisu ostvarene. Unatoč nastojanjima, jaz u bogatstvu između razvijenih i nerazvijenih zemalja nije se smanjio. Neuspjeh u provedbi inicijativa UNCED-a utvrđen je već nakon 5 godina. Tada su započele pripreme za *Svjetski sastanak na vrhu o održivom razvoju*, koji je održan 2002. u Johannesburgu. Iako je pojam održivi razvoj ostao i dalje nejasan, on je postao sintagmom u kojoj je razvoj stavljen na prvo mjesto po važnosti, uz niz mjera za očuvanje okoliša. Johannesburgski sastanak naznačio je pet globalnih prioriteta zaštite okoliša: 1. voda i odvodnja, 2. energija, 3. proizvodnost poljoprivrede, 4. očuvanje biološke raznolikosti putem gospodarenja ekosustavom i 5. briga za zdravlje. Sva su navedena nastojanja deklarativno prihvaćena. Nije ostvareno globalno jedinstvo djelovanja, te sudjelovanje u nedjeljivim okolišnim, gospodarskim i socijalnim kretanjima. Polemika između optimističkoga i skeptičnoga poimanja tehnike / tehnologije kao oruđa za rješavanje problema zaštite okoliša izazvala je nejedinstvo na svjetskoj razini.

Načela i struktura gospodarenja okolišem, zasnovana na novim tehnologijama, osnovica su koncepcije tzv. čistije proizvodnje, načela koje danas, prilagođeno gospodarskim okolnostima, prevladava u svim razvijenim zemljama.

Nakon razmjernoga neuspjeha UNCED-a i WSSD-a, za sada se u svijetu i u okvirima djelatnosti UN-a nastoje ostvariti barem neki, već prije objavljeni ciljevi. Održavaju se međunarodne sektorske konferencije (o promjenama klime, o bioraznolikosti, o gospodarenju vodama), ali se pokušaji sazivanja neke nove generalne konferencije o zaštiti okoliša ne naziru.

Izvori teksta:

<https://www.pravos.unios.hr/download/pravo-okolisa-skripte-2018.pdf>, pristupljeno 26. 5. 2022.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66938>, pristupljeno 26. 5. 2022.